
УДК 821.162.1-92.09(477.83-25)(091)»193»:82.03=161.2

Ольга Белявцева
Інститут Івана Франка НАН України (Львів)

ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ НА СТОРІНКАХ ЧАСОПИСУ «SYGNAŁY»

У статті розглядається діяльність часопису «Sygnały», що виходив у Львові упродовж 1933–1934 та 1936–1939 рр., і його роль у польсько-українських взаєминах міжвоєнного двадцятиліття. Особливу увагу зосереджено на літературних публікаціях видання та формуванні канону української літератури у сприйнятті польського читача.

Ключові слова: польсько-український діалог, українська тематика, рубрика, художній переклад.

W artykule analizuje się rolę magazynu «Sygnały», wydanego we Lwowie w okresie 1933–1934 i 1936–1939 oraz jego roli w e stosunkachów polsko-ukraińskich w okresie międzywojennym. Szczególną uwagę zwraca się na publikacjach literackich i publikacjach na temat tworzenia kanonu literatury ukraińskiej w postrzeganiu polskich czytelników.

Słowa kluczowe: Dialog polsko-ukraiński, ukraiński motyw, temat, tłumaczenie literackie.

The article deals with the activities of the magazine «Sygnały», released in Lviv during 1933–1934 and 1936–1939 and its role in the Polish- Ukrainian relations in the interwar period. Particular attention is paid to the literary publications and on the creation of the canon of Ukrainian literature in the perception of Polish readers.

Key words: Polish-Ukraine dialogue, Ukrainian theme, column, literary translation.

Українсько-польський культурний діалог упродовж тривалого часу розвивався у непростих суспільно-політичних умовах. Драматичний досвід спільної історії найяскравіше простежується у міжвоєнне двадцятиліття. Ця складна та важлива тема українсько-польських взаємин тих літ частково висвітлена у працях закордонних та вітчизняних науковців [2; 7; 17], переважно істориків, тим часом у літературознавчому аспекті є ще чимало дискусійних та нерозкритих тем. Насамперед, важливим є питання культурного діалогу українців та поляків у Львові міжвоєнного двадцятиліття на сторінках тогочасної преси. Літературно-мистецька періодика 20–30-х років досліджена досить ґрунтовно, про що свідчить вичерпна бібліографія [див.: 1; 7; 10; 12] та монографії О. Яручик [див.: 8], С. Кравченко [див.: 3], однак є ще низка періодичних видань, роль яких у побудові між-національного діалогу недооцінена.

У Львові 20–30-х років ХХ ст. періодичні видання були важливим чинником у розвитку національного, культурного та літературного життя українців, об'єднуючи навколо себе талановитих літераторів та журналістів. Публікації на сторінках преси міжвоєнного періоду є цінним джерелом з історії українського літературного життя. Дослідження літературного процесу крізь призму преси дає змогу простежити стан та розвиток письменства того часу, а також динаміку між-національних взаємин у Львові 30-х років ХХ ст. Друковані періодичні видання

міжвоєнного двадцятиліття є важливим складником аналізу літературного життя на теренах Львова, оскільки преса фіксує історичні факти та події у процесі їхнього розгортання і дає змогу поглянути на суспільно-політичні та культурні процеси безпосередньо у момент їх зародження. Зі сторінок тогочасних видань можна вибудувати картину літературного життя Львова у контексті взаємозв'язку та взаємодії між українцями, поляками та представниками інших національностей, котрі творили власні національні літератури на спільних теренах. Особливої уваги заслуговують літературні та мистецькі періодичні видання, які не лише віддзеркалювали життя тогочасного Львова, а й формували певне літературне середовище.

Українська тематика на сторінках різних польських періодичних видань найчастіше з'являлась у рецензіях та відгуках на нові періодичні видання та книжки; крім того, публікувались матеріали про літературне життя. Автори публікацій у часописах намагались познайомити читачів із творами письменників не лише з Галичини, а й з Наддніпрянщини, розширюючи, таким чином, горизонт української літератури. Зрозуміло, що такі публікації з'являлися спорадично і не могли досить докладно показати розвиток української літератури та літературних взаємин українців і поляків. Перший загальнопольський часопис «*Ilustrowany Kurier Codzienny*» з додатком «*Kurier Literacko-Naukowy*», що виходив у 1924–1939 рр. і був найпопулярнішим та найвпливовішим виданням Польщі, зовсім не цікавився цією темою. Загалом, зацікавлення українською тематикою і спроба налагодження польсько-українського діалогу розпочинається у 30-х рр., коли було відкрито Український Науковий Інститут у Варшаві (1930–1939) за участі О. Лотоцького, Р. Смаль-Стоцького, В. Садовського та Б. Лепкого. Завданням Інституту було «навчання у сфері господарчого життя, культури та історії українського народу, підготовка до наукової праці, а також до державно-адміністративної». 1932 року був заснований тижневик «*Biuletyn Polsko-Ukraiński*», редакція якого поставила собі за мету налагодити новий польсько-український діалог на основі рівноправності та визнання помилок минулого. Це було найбільше та найповніше польське періодичне видання, присвячене українській проблематиці. Окремі публікації, пов'язані з українською літературою (рецензії, огляди й тексти творів), з'являлися на сторінках часописів «*Sygnal*», «*Kamena*», «*Zet*», «*Wiadomości literackie*»

Журнал «*Sygnal. Miesięcznik. Sprawy Społeczne — Literatura — Sztuka*» належить до найменш досліджених польськомовних періодичних видань, що виходили у Львові 20–30-х років. На своїх сторінках він об'єднав польських, українських, білоруських, литовських та єврейських письменників. Часопис з'явився в умовах чергового загострення польсько-українських відносин. Національна політика міжвоєнної Польщі, спрямована на перманентне обмеження прав національних меншин — українців, євреїв та інших, спричиняла взаємне поборювання, протиборство, викликала загальну недовіру, що підсилювало напруження у суспільстві. Безумовно, це знайшло своє віддзеркалення у культурному житті та розвитку літературного процесу, зокрема в настроях, виявлюваних на сторінках періодичних виданнях.

Спочатку місячник, а від 15 лютого 1938 р. — двотижневик «*Sygnal*» був платформою лівих сил. На думку Є. Яровецького [див.: 10], з великої групи суспільно-

культурних часописів «Sygnały» мав високий видавничий рівень, задекларована мета — боротьба за вільну і прогресивну думку — була причиною до численних конфіскацій та конфліктів із владою. «Sygnały» виходили друком у Львові від листопада 1933 р. до вересня 1934 р. і від лютого 1936 р. до серпня 1939 р., загалом з'явилося 75 номерів. За цей час видання із львівських терен вийшло на загальнопольський наклад, що вказує на вагому роль і значення цього часопису. З огляду на це, дослідник Іван Лозинський [див.: 11] виокремлює два періоди в існуванні часопису, оскільки від 1933 р. до 1934-го місячник формував ідеологічну та творчу платформу, а вже впродовж 1936–1939 рр. часопис став загальнопольським виданням лівого спрямування. На початку головним редактором був Тадеуш Голлендер, згодом (від 1936) ним став Кароль Курилюк. До редакційної ради входили Галіна Гурська, Анна Ковальська, Тадеуш Банаш. Часопис давав можливість друкуватись молодим авторам зі Львова та околиць: Деборі Вогель, Ервіну Акслеру, Єжи Лецу, Мирославу Жулавському, у перекладах на польську з'являлись твори українських авторів: Богдана Ігоря Антонича, Ірини Вільде, Святослава Гординського та ін. К. Курилюк налагодив співпрацю із найкращими представниками літератури міжвоєнної Польщі: Бруно Шульцом, Леопольдом Стаффом, Бертраном Расселом, Юзефом Віттлиним та ін.

У цій статті спробуємо проаналізувати журнал «Sygnały», схарактеризувати рецепцію української літератури та культури на його сторінках та визначити його роль у розвитку польсько-українського діалогу міжвоєнного двадцятиліття. Умовно поділимо статтю на дві частини, відповідно до років видання та редакційної політики.

У вступному слові до читачів першого номеру редактори зауважували, що це видання не є новим та оригінальним. На початку 1933 р. вже видавався журнал «Wczoraj-Dziś-Jutro», що за задумом видавця мав бути попередником «Małopolania», проте зважаючи на розбіжності у видавничих ідеях, автори «Sygnałów» продовжили старе видання під новою назвою, тоді як редактор «Wczoraj-Dziś-Jutro» почав видавати нове під старою назвою. Редакція нового часопису не мала певної програми: «Wchodzimy na świat bez programu! Nie chcemy wypowiadać szumnych słów i hasel ani stawiać papierowych granic, tężejących potem w mur, o który musielibyśmy kiedyś tłuc bezradnie głowami. <...> Razem nie stanowimy ani lewicy, ani prawicy. Nie reprezentujemy też złotego środka społecznie czy literacko. Chcemy być po prostu ludźmi i to nam wystarczy» [13, с. 1].

Автори місячника ставили собі за завдання популяризувати українську культуру й мистецтво, що творилися і в межах тодішньої Польщі, і поза її межами. У другому номері часопису читаємо матеріал під заголовком «Przemilczana Ukraina», який порушує важливі й актуальні проблеми польсько-українського взаєморозуміння періоду міжвоєнного двадцятиліття. Автор під псевдонімом CRI (ймовірно, редактор К. Курилюк), наводив факти переслідування української думки та замовчування польською пресою української культури, називаючи це політичним терором. «Ukraińcy mają twórczą myśl, mają własny oryginalny dorobek w dziedzinie nauki, literatury, sztuki, spraw społeczno-gospodarczych — zajmują także przodujące i pierwsze stanowiska w kwestiach, które obchodzą wszystkich ludzi» [14, с. 7]. Автор

статті переконливо вказував на те, що між людьми, які живуть і працюють поруч, постав мур, що перешкоджає їм пізнати один одного. Варто зважати на те, що вони проживають у центрі культурного буття українців, у Львові. «Zapomnieliśmy lub już wogóle nic nie wiemy o tragicznych wojennych, listopadach... Mamu szacunek dla jednych i drugich. Ale nie możemy przecież przedłużać dawnego listopada na całą wieczność i zasłaniać nim sobie widzenie teraźniejszości i przyszłości» [14, с. 7]. Автор визнає, що можливості їхні обмежені, проте вони готові робити все можливе і знайомити польське суспільство із сучасною українською культурою, її проблемами, шляхами і напрямками розвитку, а передусім з творчістю молодих.

Із третього номера регулярно починає друкуватись колонка «Kronika Ukrainśka» («Українська хроніка»), у якій подавались короткі відомості про культурне життя українців, відгуки та рецензії на українські видання та мистецькі заходи. У цьому ж числі йшлося про літературну нагороду від Товариства письменників і журналістів ім. Івана Франка (ТОПІЖ) і нагородження С. Гординського, Б. Кравціва, С. Левинського та Ж. Процишина, згадано успіх художників О. Грищенка та О. Архипенка, а також віталась поява нового двотижневика «Назустріч», із яким редакція видання мала намір підтримувати тісну співпрацю.

1934 року з'явилося спеціальне, подвоєне число місячника, присвячене українській культурі та літературі. В анонсі цього числа значилося: «Ukaże się w nim szereg oryginalnych artykułów o życiu kulturalnym i społecznym, ruchu umysłowym, literaturze, poezji, prozie, dramacie, teatrze, rzeźbie, grafice, muzyce, prasie i sztuce ludowej Ukraińców, mieszkających w granicach państwa polskiego». Спеціальне українське число часопису містило 16 сторінок і 41 ілюстрацію, значення виходу цього числа знаходимо у відгуках впливових польських видань, як ось «Biuletyn Polsko-Ukraiński» [див.: 9] і «Tygodnik Ilustrowany». Окрему рецензію вмістила також редакція українського часопису «Назустріч» [5, с. 6] у рубриці «Замітки та рецензії».

Відповідальний за випуск К. Курилюк у редакторському слові застерігав, що цей номер є лише актом культурним і не варто трактувати його як вияв політичних чи партійних впливів. Метою такого видання було розвінчувати міфи й легенди, «aby pisarz i twórca narodu, oddzielnego dotąd od nas kolczastym drutem, mógł bezpośrednio przemówić tak jak naprawdę myśli i czuje» [15, с. 1]. Це була спроба пізнати українську культуру та познайомити з нею польського читача. Українське число часопису містило статті про стан та розвиток української літератури на території тогочасної Польщі та поза її межами, а також української культури, театру, малярства, графіки, різьби, музики, гуманітарних наук, преси, тобто це був найповніший культурний зріз українського життя, який можливо було подати в одному номері.

Відкривала спеціальне число часопису стаття Святослава Гординського «Kultura antractu» («Культура антракту»), в якій автор розмірковував про українське життя у Польщі, доходячи висновку, що тогочасна українська культура характеризується замкненістю в собі, що є наслідком поділу етнографічної території України на чотири частини. Культура Галичини, як одна зі складових української культури, тяжіє до Наддніпрянської України, проте політична ситуація стоїть на перешкоді культурного діалогу. У цій ситуації Львів залишається важливим осе-

редком культури для всієї України. «Jego znaczenie dzisiaj jeszcze bardziej się wzmo-gło i stał się on organicznym ośrodkiem wszystkich porozrzucanych po całym świecie Ukraińców i on to przetrawia w sobie różne przyswojone wartości kultur obcych, przy-jmując potrzebne mu pierwiastki» [15, с. 1].

Політична нестабільність того часу, попри зауваги редакції, все одно просту-пає у статтях українських авторів, найгострішим є питання дихотомії культури України в межах Польщі та Радянської України, на що вказував у своїй статті С. Гординський та про що йшлося у розмові з Михайлом Рудницьким «Droga na Zachód» («Дорога на Захід»). У шостому числі журналу «Назустріч» за 1934 р. було надруковано матеріал про вихід спеціального українського номера часопису «Sygnały» під назвою «Хто вони і чого від нас хочуть?», як закономірне питання, «адже в голові не може поміститись <...>, щоб хтось у Львові міг цікавитись укра-їнською культурою — без якогось політичного інтересу. Він те ж робить з іншими культурами. Навіть власною» [6, с. 12].

Упродовж 1933–1934 рр. на сторінках «Sygnałów» творився збірний образ української літератури, переважно репрезентований західноукраїнськими пись-менниками — Б. І. Антоничеи, Б. Кравцівим, Р. Купчинським, П. Карманським, В. Бобинським, І. Вільде, Ж. Процишиним. Деякі автори були представлені і як письменники, і як журналісти та літературні критики. У номері четвертому-п'ятому, крім уривка з поезії Б. І. Антонича «Елегія про перстень ночі», розміщено його ж розвідку «Поезія по той бік барикади», також у різних іпостасях представ-лено М. Рудницького, праці якого друкували найчастіше. Репрезентовані також українські письменники з еміграції: Н. Ливицька-Холодна, Є. Маланюк, Ю. Клен, О. Ольжич. До канону літератури залучали також вибраних авторів із підрадян-ської української літератури, наприклад, П. Тичину та М. Рильського.

Зважаючи на специфіку сприйняття художнього твору в періодичних видан-нях, Є. Мишлінський зауважує чинники, які впливають на рецепцію літератур-них текстів: тенденційність (відбір творів з огляду на час і місце), актуалізація (вплив специфіки часопису та окремих його номерів), фрагментарність (пере-важання малих художніх жанрів) тощо [4, с. 16–17]. Тому на сторінках часопи-су переважають невеликі за обсягом поетичні жанри, натомість прозові тексти українською мовою друкували вкрай рідко; усі тексти подавалися у польських перекладах Т. Голлендера, А. Баумгартена А. Яворського, З. Кунстмана, Я. Лебеди та інших. Тематика поезій варіюється від ліричних тональностей до актуалізації соціальних та національних мотивів, що простежується у поезіях М. Рудницького («Верленові» у перекладі Г. Балка), С. Гординського («Ноктюрн» у перекладі Т. Гол-лендера), Р. Купчинського («Сльота» у перекладі З. Кунстмана), Н. Ливицької-Хо-лодної. Трагедійне відчуття історії прочитується у поезіях Ю. Клена «Січень» (у перекладі А. Баумгартена) та С. Гординського «До польських поетів» (у перекладі А. Баумгартена). Редакційний вибір поезій такого спрямування підкреслює важ-ливість українського питання на сторінках польського часопису. З прозових зраз-ків українського письменства редакція обрала твори «Кохання Луціяна Рогози» Ж. Процишина, «Дорога з України» Ю. Косача, «Діточа пригода» В. Стефаника, «Інвалідка» Марка Черемшини.

Упродовж другого періоду існування часопису «Sygnały» (1936–1939) рідше публікувалась перекладна українська поезія і проза, постійною залишалась рубрика «Українська хроніка», водночас усе більше популяризувалась творчість єврейських, російських, білоруських та литовських письменників. Загалом, можна помітити збільшення кількості статей на політичну та громадську тематику, актуальні проблеми тогочасного суспільного життя, огляд ширшого мистецького контексту. Оскільки часопис вийшов на загальнопольський наклад, це знайшло віддзеркалення у нових рубриках та колонках.

У другому періоді існування «Sygnałów» редакція продовжувала пильно стежити за щорічним конкурсом ТОПЖ і друкувала твори, які здобули нагороди. Так разом із критичним коментарем з'явилась повість І. Вільде «Капризне серце» у перекладі Т. Васильківського (1936, № 15). Тривали публікації творів та критичних матеріалів про українських авторів з різних частин України — В. Стефаніка, Ю. Дарагана, Є. Маланюка, Лесі Українки, Марка Вовчка, Б. Лепкого, Т. Шевченка, В. Щурата. У № 20 за 1936 р. цілу шпальту було присвячено перекладам Т. Голлендера, що мали ввійти до збірки української поезії з Польщі, Закарпаття, радянської України та з еміграції, серед авторів, окрім уже згаданих раніше, — Д. Фальківський («На сажень викопали яму...»), Н. Забіла («Харків»), С. Голованівський («Моему другу»). Відгукнулось видання на втрату двох видатних українських письменників — В. Стефаніка (1937, № 25, замітка В. Морачевського) та Б. І. Антонича (1937, № 33). 1938 року редакція «Sygnałów» більше уваги присвятила українській прозі. Критики зазначали, що українська новела після 1937 р. є досить бідною, на відміну від поезії, у царині якої вартими уваги, на їхню думку, є: У. Самчук, Ю. Косач, Ю. Липа, Р. Єндик, В. Кархут. У № 42 вийшов допис, присвячений українській жіночій прозі Ольги Кобилянської, Катрі Гриневицевої, Наталени Королеви, Зінаїди Тулуб, Галини Журби.

Упродовж усього часу виходу місячника цензура skonфіскувала двадцять дві статті, неодноразово на сторінках видання з'являлись повідомлення про конфіскації та судові провадження. 1936 року вихід часопису був на певний час заборонений. Із 1937 р. конфіскації посилюються, часто номери виходять із білими шпальтами з невеликим написом «skonfiskowane». Останнє число «Sygnałów» вийшло 15 серпня 1939 р., редактори писали: «Chwila jest wyjątkowa. Na granice polskie napiera wróg. <...> Wolności i niepodległości kraju przeciw napaści Hitlera bronić będą nie tylko Polacy <...> ale wszystkie narody zamieszkałe na ziemiach Rzeczypospolitej. Nasza sprawa będzie także ich sprawą» [16, с. 1].

Останній номер «Sygnałów» був присвячений білоруській культурі та літературі, автори мріяли, що ще писатимуть про політичне, культурне і суспільне життя білорусів та інших національностей. Початок Другої світової війни унеможливив даліше видавання місячника.

Часопис «Sygnały» формував польський погляд на тогочасну українську літературу, охоплюючи творчість письменників Галичини, Наддніпрянщини та еміграції. Редактори намагались публікувати актуальні та помітні літературні твори, репродукувати окремі мистецькі явища в українському культурному житті у жанрах, доступних на сторінках періодичного видання. Важливим є вклад місячника

в налагодження польсько-українського діалогу й моральну підтримку української творчої інтелігенції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гдакович М. Літературні періодичні видання 20–30-х рр. ХХ ст. на західноукраїнських землях у суспільно-політичному і духовному контексті доби 2003 года. Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.08 / Мар'яна Гдакович; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики. — К., 2003. — 20 с.
2. Грицак Я. Нарис з історії України. Формування модерної української нації ХІХ–ХХ століття / Ярослав Грицак. — К., 1998. — 249 с.
3. Кравченко С. Періодичні видання Польщі 20–30-х років ХХ століття у світлі суспільно-культурних процесів міжвоєнної доби : літературна комунікація, польсько-український діалог / Світлана Кравченко. — Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. — 505 с.
4. Мишлінський Є. Історія і література у дзеркалі преси / Євген Мишлінський // Слово і час. — 1997. — № 9. — С. 16–17.
5. Замітки та рецензії // Назустріч. — Львів. — 1934. — Ч. 4. — С. 6.
6. Хто вони і чого від нас хочуть // Назустріч. — 1934. — Ч. 4. — С. 12
7. Українська преса в Україні та світі ХІХ–ХХ ст. : іст.-бібліогр. дослідж. / Мирослав Романюк (кер. проекту), Марія Галушко, Лідія Сніцарчук. — НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, Від-ня «НДЦ періодики». — Львів : Оріяна-Нова, 2007. Т. 1 (1812–1890); Т. 2 (1891–1905); Т. 3 (1906–1910). — Львів, 2001–2003.
8. Яручик О. Польсько-український міжкультурний діалог (на сторінках «Biuletynu Polsko-Ukraińskiego» 1932–1938 / Ольга Яручик. — Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. — 224 с.
9. Biuletyn Polsko-Ukraiński. — 1934. — № 11.
10. Jarowiecki J. Czasopisma literackie i społeczno-kulturalne we Lwowie w latach 1918–1939 / Jerzy Jarowiecki // Rocznik Historii Prasy Polskiej. — 2008. — Zesz. 1/2. — S. 16–34.
11. Łoziński I. Rola «Sygnałów» w internacjonalistycznej konsolidacji inteligencji twórczej / Ivan Łoziński // Polonistyka radziecka. — Warszawa, 1985. — S. 528–539.
12. Paczkowski A. Prasa polska w latach 1918–1939 / Andrzej Paczkowski. — Warszawa : PWN, 1980. — 534 s.
13. Sygnały. — 1933 — № 1. — S. 2.
14. Przemilczana Ukraina // Sygnały. — 1934 — № 2. — S. 7.
15. Sygnały. — 1934. — № 4–5. — S. 1.
16. Sygnały. — 1939. — № 73. — S. 1.
17. Wójcik E. Kalendarze dwudziestolecia międzywojennego (dzieje, problemy literatury i kultury, bibliografia) / Ewa Wójcik. — Kraków : Wydaw. Naukowe AP, 2000. — 301 s.